

Tomasz Ciesielski

ORCID: 0000-0002-3254-1261
Instytut Historii Uniwersytetu Opolskiego

Król elekt August III – elektor saski Fryderyk August II w Opolu; grudzień 1733 r. – styczeń 1734 r.*

**King-Elect August III, Elector of Saxony
Frederick Augustus II in Opole.
December 1733 – January 1734**

Abstrakt

W artykule omówione zostały sprawy organizacyjne, przebieg i znaczenie polityczne pobytu elektora saskiego Fryderyka Augusta w Opolu w dniach 15 grudnia 1733 r. – 3 stycznia 1734 r. Jest to ważny epizod tak w dziejach miasta, jak i Rzeczypospolitej Obojga Narodów, pomijany jednak do tej pory w historiografii. Tymczasem na przełomie 1733 i 1734 r. o wizycie przyszłego króla polskiego w Opolu było stosunkowo głośno w Europie, a notatki informujące o tym publikowane były w prasie wydawanej w Austrii, Rzeszy Niemieckiej, Rosji czy Wielkiej Brytanii. W artykule wykorzystano doniesienia gazetowe, a przede wszystkim relacje z podróży elektora, jego żony Marii Józefy i dworu saskiego, dokumenty logistyczne oraz korespondencję i rachunki przechowywane w archiwach saskich, austriackich oraz w Archiwum Państwowym w Opolu.

Słowa kluczowe: Opole, Fryderyk August II Wettin (August III), Maria Józefa Habsburg, Rzeczpospolita Obojga Narodów, bezkrólewie 1733 r., wojna o tron polski 1733–1735

* Praca naukowa dofinansowana ze środków budżetu państwa w ramach programu Ministra Edukacji i Nauki pod nazwą „Narodowy Program Rozwoju Humanistyki” nr projektu NPRH/DN/SP/0213/2023/12, kwota dofinansowania 656 352 zł, całkowita wartość projektu 656 352 zł.

Abstract

This article discusses the organizational aspects, proceedings, and political significance of the stay of the Elector of Saxony, Frederick Augustus II, in Opole from December 15, 1733, to January 3, 1734. This episode, important for both the history of the city and the Polish-Lithuanian Commonwealth, has been largely overlooked in historiography. Yet, at the turn of 1733 and 1734, the visit of the future King of Poland to Opole was widely discussed across Europe, with reports about it appearing in newspapers published in Austria, the German Empire, Russia, and Great Britain. The article draws upon these press reports, as well as travel accounts of the Elector, his wife Maria Josepha, and the Saxon court, logistical documents, correspondence, and financial records housed in Saxon, Austrian, and Opole state archives.

Keywords: Opole, Frederick Augustus II Wettin/August III, Maria Josepha Habsburg, Polish-Lithuanian Commonwealth, 1733 interregnum, War of the Polish Succession 1733–1735

Wątki śląskie wielokrotnie pojawiają się na kartach podręczników, syntez, a także monografii poświęconych dziejom Rzeczypospolitej Obojga Narodów. Znacznie rzadziej można w nich znaleźć odniesienia do dziejów Opola, a z reguły jest to informacja o uniwersale Jana II Kazimierza Wazy z 20 listopada 1655 r., „wzywającym wszystkich Polaków bez różnicy stanu do samorzutnego oporu”¹. Wbrew obowiązującej narracji król, choć wezwał w nim do stawiania oporu Szwedom, to nie deklarował jednoznacznie woli walki, podobnie jak nie uczynił tego w listach do panów i stanów polskich napisanych w trakcie około dwutygodniowej rezydencji w Opolu². Nie był to najdłuższy pobytu koronowanej głowy w całych dziejach miasta, a przy tym nie jedyny, jeżeli chodzi o osoby tytułowane królami polskimi. Przez miasto przejeżdżali bowiem na swoje

-
- 1 Władysław Konopczyński, *Dzieje Polski nowożytnej*, kilka wydań, tu: t. 2 (Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, 1986), 19 – uniwersał mylnie datowany na 15 listopada, a zdaniem tego badacza to „Czarnecki, znalazłszy się przy królu, jego ustami przemawiał do sumienia i dumy narodowej”. Z bardzo zbliżonym komentarzem, ale opatrzony poprawną datą, uniwersał omówiony w: *Historia Polski*, red. Tadeusz Manteuffel, t. I: *Do roku 1764, cz. I: Od połowy XV w.*, red. Henryk Łowmiański (Warszawa: PWN, 1957), 689 (rozd. autorstwa Kazimierza Piwarskiego).
  - 2 Szerzej pobyt Wazy w Opolu omówiony w: Władysław Czaplinski, „Emigracja polska na Śląsku w latach 1655–1660”, *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* 10 (1955): 587–597 [556–610]; Adam Kersten, *Stefan Czarniecki 1599–1665* (Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1963), 239–246; *idem*, *Szwedzi pod Jasną Górą 1655* (Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1975), 137, 168–169.

koronacje do Krakowa dwaj przyszli władcy Rzeczypospolitej Obojga Narodów z saskiej dynastii Wettynów – August II (wtedy jeszcze Fryderyk August I) oraz August III (Fryderyk August II). I choć w przypadku tych wizyt, zwłaszcza drugiej, zachował się bogaty materiał źródłowy, to na próżno szukać o nich wzmianek w syntezach dziejów Polski. Jeżeli już ich autorzy wspominają o podróżach koronacyjnych obu Wettynów, to ograniczają się do informacji o zaprzysiężeniu *pacta conventa* przez Augusta II w Piekarach 27 lipca 1697 r., a przez Augusta III w Tarnowskich Górach 6 stycznia 1734 r.³ Żadnych informacji o pobytach elektorów saskich nie zawierają monografie dziejów Opola autorstwa tak badaczy niemieckich (śląskich), jak polskich⁴. Franz (Franciszek) Idzikowski w swojej pracy, do której chętnie sięgają współcześni badacze oraz pasjonaci dziejów Opola, wręcz stwierdził, że „oszczędziły ziemie Śląska” wojny stoczone w Europie Środkowej w drugiej i czwartej dekadzie XVIII w., w tym także „walki w Polsce o to, czy królem w Polsce zostanie Stanisław Leszczyński czy Fryderyk August II, książę Saksonii (1733–1738). Miasto Opole natomiast doświadczone było wewnętrznymi nieszczęściami”⁵. Informacje o podróżach koronacyjnych obu Wettynów można znaleźć w biografii pióra Jacka Staszewskiego, który jednak wspominał o pobycie w Opolu tylko Augusta III⁶. Znacznie wcześniej informację o tym wprowadzili do obiegu naukowego opolski badacz Ernst Wahner oraz saski historyk Rudolf Beyrich. Pierwszy z nich na podstawie źródeł jezuickich odnotowujących osoby modlące się przed cudownym wizerunkiem Matki Bożej w kościele pw. Świętej Trójcy wspominał o pobycie elektora w Opolu 1 stycznia 1734 r., jak też o odwiedzinach królowej Marii Józefy w trakcie podróży powrotnej z Krakowa do Saksonii 27 lutego 1734 r.⁷ Beyrich, opisując działania armii elektorskiej na przełomie 1733 i 1734 r., odwołał się do rozkazów i listów Fryderyka Augusta II oraz feldmarszałka Augusta Christopha von Wackerbartha.

3 Konopczyński, *Dzieje Polski nowożytnej*, 94, 160.

4 Brak wzmianek w: *Opole. Monografia miasta*, red. Władysław Dziewulski, Franciszek Hawranek (Opole: Instytut Śląski, 1975); *Opole. Dzieje i tradycja*, red. Bernard Linek, Krzysztof Tarka, Urszula Zajączkowska (Opole: Urząd Miasta Opola, 2011).

5 Franciszek Idzikowski, *Opole. Dzieje miasta do 1863 roku* (Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, 2002), 149–150.

6 Jacek Staszewski, *August II Mocny* (Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1998), 63, 66; *idem*, *August III Sas* (Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 2010), 165–166.

7 Ernst Wahner, *Versuch einer Geschichte des Jesuiten-Collegiums bez. Gymnasiums zu Oppeln 1668–1772* (Oppeln: A. Reisewitz'schen Buchhandlung/R. Meyenburg, 1875), 22–23; za nim ks. Stefan Baldy, *Matka Boska Opolska. Opis obrazu i dzieje kultu* (Opole: Wydawnictwo Św. Krzyża, 1984), 29.

Wyjaśniając powody ich powstania w grudniu 1733 r. w odległym od Saksonii Opolu, stwierdził: „Friedrich August war am 9. Dez. von Dresden über Leitmeritz, Glatz, Falkenberg abgereist und am 15. in Oppeln eingetroffen. Sulkowski, Brühl, Wackerbart und Bülow befanden sich in seiner Umgebung”⁸. Niewątpliwie informacje o tym pozyskał w trakcie kwerendy w dzisiejszym Sächsisches Staatsarchiv – Hauptstaatsarchiv Dresden, z którego zasobów korzystał wspomniany już Jacek Staszewski, jak też inni historycy: Jerzy Dygdała, Dagmar Vogel czy Adam Perłakowski. Ten ostatni przedstawił podróż koronacyjną Fryderyka Augusta II w biografii Aleksandra Józefa Sułkowskiego, który towarzyszył przyszłemu królowi w drodze i w trakcie pobytu w Opolu⁹. D. Vogel w obszernej biografii poświęconej działalności Henryka Brühla omówiła przygotowania do podróży koronacyjnej elektora, jak też pokrótce pobyt elektora w Opolu¹⁰. J. Dygdała w artykule zatytułowanym „Śląskie wątki polskiego bezkrólewia 1733 roku” omówił zarówno koncentrację wojsk cesarskich pod Opolem wiosną-latem 1733 r., jak też pobyt Fryderyka Augusta II w tym mieście od 15 grudnia 1733 r. do 4 stycznia 1734 r.¹¹

Jest to najobszerniejszy opis pobytu króla elekta w Opola i pierwsza próba wyjaśnienia, dlaczego trwał tak długo. Nie wyczerpuje on jednak zagadnienia, ponieważ nie obejmuje informacji o poczynaniach Fryderyka Augusta II w trakcie tego blisko trzytygodniowego pobytu, jak też przemilcza medialny rozgłos tej wizyty w Europie. Dzięki niemu o Opolu dowiedzieć mogli się mieszkańcy kilka państw europejskich – także w odległej Wielkiej Brytanii, a to za sprawą krótkiej notki w „The London Gazette” z 5 stycznia 1734 r. informującej o przyjeździe do Opola elektora saskiego zmierzającego do Tarnowskich Gór¹². Obszerniejsze

8 Rudolf Beyrich, *Kursachsen und die polnische Thronfolge 1733–1736* (Leipzig: Verlage von Quelle & Meyer, 1913), 55, 60.

9 Adam Perłakowski, *Kariera i upadek królewskiego faworyta. Aleksander Józef Sułkowski w latach 1695–1738* (Kraków: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagiellonica”, 2013), 83–85.

10 Dagmar Vogel, *Heinrich Graf von Brühl. Eine Biografie*, t. 1 (Hamburg: Verlag dr. Kovač, 2003), 412–413, 417–418, 420.

11 Jerzy Dygdała, „Śląskie wątki polskiego bezkrólewia 1733 roku”, w *Między Lwowem a Wrocławiem. Księga jubileuszowa Profesora Krystyna Matwijowskiego*, red. Bogdan Rok, Jerzy Maroń (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2006), 629–630.

12 „The London Gazette”, 5 I 1733 [1734], Numb. 7263: 1. Wcześniejsza informacja zamieszczona na łamach tego periodyku dotyczyła przyjęcia przez Fryderyka Augusta II tytułu „August III Król Polski” i planowanej przez niego podróży przez Wrocław i Tarnowskie Góry do Krakowa, w którą wyruszyć miał z Drezna 9 grudnia, „The London Gazette”, 8 XII 1733 [1734], Numb. 7255: 1. Kolejna informacja dotyczyła wjazdu króla elekta do Tarnowskich Gór, audiencji udzielonej deputacji konfederacji warszawskiej i zaprzysiężenia *pacta conventa*, „The London Gazette”, 12 I 1733 [1734], Numb. 7265: 1.

informacje o podróży koronacyjnej Fryderyka Augusta II znaleźć można w bawarskich „Mercurii Relation, oder Wochentliche Ordinari Zeitungen” oraz „Wochentliche Ordinari Post-Zeitungen”, w których pojawiły się trzy notki informacyjne sygnowane z Opolą 16, 26 i 29 grudnia¹³. Najobszerniejsze doniesienia o podróży koronacyjnej dworu saskiego (a właściwie to dworów króla elekta i królowej) znaleźć można w prasie wydawanej w Lipsku (czyli jednym z dwóch najważniejszych miast Saksonii, a przy tym ważnym ośrodku handlowym w środkowej Europie) oraz w stolicach państw żywo interesowanych osadzeniem Fryderyka Augusta II na tronie polskim. W gazecie ukazującej się w niewiele bliższym niż Londyn Sankt Petersburgu już od numeru 103 z 1733 r. ukazywały się informacje o podróżach najpierw feldmarszałka A.Ch. von Wackerbarth, a następnie elektora (tytułowanego „Jego Majestat August Król Polski”), który przez Czechy dotarł z niewielką świtą do Opoli około godziny 6 wieczorem 15 grudnia. W kolejnych czterech numerach tej gazety, które ukazały się w 1734 r., zrelacjonowano pobyt króla elekta w Opolu, jak też przebieg podróży królowej Marii Józefy, jej dworu i kapeli dworskiej¹⁴. Jeszcze większą wartość informacyjną ma ukazujący się na zlecenie dworu habsburskiego „Wienerisches Diarium”, ale jeżeli chodzi o opis podróży dworu królowej i przede wszystkim samej Marii Józefy z Drezna do Tarnowskich Gór. Nie powinno to dziwić, gdyż była ona członkinią panującej na Śląsku rodziny cesarskiej i dlatego odpowiednio uroczysto witano ją w Bolesławcu, Legnicy, Wrocławiu i Brzegu. Jeżeli zaś chodzi o podróż Fryderyka Augusta II, to obszernie opisano jego polowanie w lasach prószkowskich, ale za to jedynie wspomniano o innych przejawach jego aktywności w Opolu oraz o wspólnej już z królową podróży do Tarnowskich Gór z noclegiem w Toszku¹⁵. Większość tych informacji redakcja „Wienerisches Diarium” zaczerpnęła

---

Daty wydań kolejnych numerów gazet są podane według obowiązującego wtedy w Wielkiej Brytanii kalendarza juliańskiego, czyli należy doliczyć do nich 11 dni.

- 13 „Mercurii Relation, oder Wochentliche Ordinari Zeitungen”, Num. 2 z 9 I 1734; Num. 3 z 16 I 1734; „Wochentliche Ordinari Post-Zeitungen”, Num. IV z 23 I 1734.
- 14 „СанктПетербургскія Вѣдомости”, nr 103 z 24 XII 1733: 417; nr 104 z 27 XII 1733: 42; nr 1 z 3 I 1734: 2, 6; nr 2 z 7 I 1734: 10; nr 3 z 10 I 1734: 14–15; nr 5 z 17 I 1734: 25–26; nr 7 z 21 I 1734: 29. Należy jednak pamiętać, że daty wydania podane są według kalendarza juliańskiego, czyli numery 103 i 104 ukazały się, gdy w Polsce i na Śląsku był 4 i 7 stycznia 1734 r.
- 15 „Wienerisches Diarium”, Num. 1 z 2 I 1734 (Dresden 19. i 22. December, Oppeln 24. December); Num. 2 z 6 I 1734 (Breslau 29. December); Num. 3 z 9 I 1734 (Liegnitz 31. December, Breslau 2. Januarii); Num. 4 z 13 I 1734 (Oppeln 27. Decemb., Tarnowitz den 3. Januarii, Breslau den 2. Januarii, Brieg den 5. Januarii); Num. 5 z 16 I 1734 (Bunzlau 30. December, Liegnitz 30. December, Tarnowitz 7. Januarii).

z propagandowego diariusza podróży koronacyjnej elektora saskiego, którego fragmenty, przetłumaczone z francuskiego na język niemiecki, publikowano w kolejnych numerach gazety jako „Fortsetzung des Diarii aus Oppeln”¹⁶. Bardzo dobrze poinformowane były też osoby wydające „Leipziger Post-Zeitung” i dodatek do niego „Extract der eingelauffenen Nouvellen”. Publikowane na łamach tych pism notki prasowe zawierają informacje, których nie można znaleźć nawet w materiałach archiwalnych dokumentujących podróż koronacyjną elektora saskiego i jego żony¹⁷.

Podstawowym źródłem o śląskim etapie podróży koronacyjnej Fryderyka Augusta II i jego pobycie w Opolu jest sporządzony w języku francuskim diariusz zatytułowany „Journal d’Oppeln”, występujący też w formie podzielonej na kilka części (pierwsza datowana 18 grudnia). Znaleźć go można w zasobach wiedeńskiego Haus-, Hof- und Staatsarchiv¹⁸, jak też Hauptstaatsarchiv Dresden¹⁹. W tym ostatnim znajdują się też diariusze podróży dworu elektorskiego, Marii Józefy i jej dworu, kapeli elektorskiej, a także cała dokumentacja powstała w związku z organizacją podróży przyszłego króla i jego świty do Krakowa z niezbędnym wyposażeniem, rzeczami osobistymi, zapasami żywności i napojów, a nawet wyrobami cukierniczymi, gdyż zdawano sobie sprawę, że na miejscu trudno będzie pozyskać rzeczy i wiktuały niezbędne do zorganizowania z rozmachem i przepychem właściwym uroczystościom koronacyjnym. Jak wielkie było to przedsięwzięcie logistyczne, tego dowodzą zestawienia koni, karoc i wozów niezbędnych do przewiezienia rzeczy króla, królowej, ministrów, dam dworu i całej rzeszy dworzan, medyków, kapeli z instrumentami, eskorty wojskowej. Do tego dochodzą plany podróży z preliminarzami wydatków, które nie uwzględniały kosztów noclegów i żywności pozyskiwanej w drodze, stąd nie sposób precyzyjnie oszacować, jak drogie

16 *Ibidem*, Num. 1 z 2 I 1734; Num. 2 z 6 I 1734; Num. 3 z 9 I 1734, k. 408–420, 424–425.

17 „Leipziger Post-Zeitungen”, I. Stuck. LII. Woche, den 21. Decembr. 1733; Anhang zur LII. Woche, I. Stuck., den 28 Decembr. 1733; I. Stuck. I. Woche, den 4. Januar. 1734; IV. Stuck. III. Woche, den 21. Januar. 1734; „Extract der eingelauffenen Nouvellen”, XXII. Stuck. Leipzig, den 29. May 1733; XXXII. Stuck. Leipzig, den 7. August. 1733; LII. Stuck. Leipzig, den 25. Decembr. 1733.

18 Österreichische Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien, Staatenabteilungen, Polen (dalej: HHSA, Polen), III, nr 33, k. 408–419.

19 Sächsischen Staatsarchivs, Hauptstaatsarchiv Dresden (dalej: HD), 10026 Geheimes Kabinett (dalej: GK), loc. 3499/4, 1–15. Fragment dziennika od wpisu z 25–26 XII 1733 r. przechowywany jest też w Sächsische Landesbibliothek in Dresden, Handschrift Nr R 15, k. 1–9.

było to przedsięwzięcie²⁰. Wartościowym materiałem są przechowywane w archiwum drezdeńskim posyty z korespondencją przychodzącą i ekspediowaną z Opolą, a zwłaszcza listy od i do ministrów saskich, którzy wraz z delegacją konfederacji warszawskiej podróżowali z Warszawy do Tarnowskich Gór, czy raporty dowódców korpusów saskich operujących w Rzeczypospolitej i wydawane im rozkazy²¹. Informacje o działaniach wojsk cesarskich związanych z zabezpieczeniem Śląska w ostatnich tygodniach 1733 r. znaleźć można w jednostce zatytułowanej „1733 I-XII Römisches Reich. Observationskorps in Schlesien VIII-XII” przechowywanej w wiedeńskim Kriegsarchiv²².

Na tym tle skromnie prezentują się materiały do pobytu na przełomie 1733 r. i 1734 r. na Śląsku przyszłego władcy Rzeczypospolitej znajdujące się w Archiwum Państwowym w Opolu. Nie powinno to jednak dziwić przez wzgląd na katastrofę, jaka dotknęła archiwalia znajdujące się w Opolu raptem sześć lat po pobycie w mieście elektora. W 1739 r. w trakcie wielkiego pożaru, który strawił większość budynków w obrębie murów miejskich, spłonął także ratusz z pomieszczeniem archiwalnym, w którym gromadzono akta niepotrzebne w bieżącym urzędowaniu magistratu²³. Zapewne wśród nich były też relacje z pobytu elektora w Opolu, jak też powitania jego żony, bratanicy ówczesnego cesarza Karola VI, Marii Józefy z domu Habsburg wieczorem 3 stycznia 1734 r. Nie zostały one odtworzone, gdyż dla władz miejskich nie miały znaczenia większego niż pamiątka historyczna i to niezwiązana z nową, panującą od 1740 r. dynastią – Hohenzollernami. Inna rzecz, że magistrat opolski nie dbał zbyt ni o swoje archiwalia, które na początku lat 80. XVIII w. przechowywane były w zawilgoconej piwnicy²⁴. Na pewno materiałów opisujących wizyty Wettynów w Opolu nie było na początku drugiej połowy XIX w., gdy przygotowujący historię miasta Franz Idzikowski „bardzo dokładnie spenetrował (...) miejskie archiwum, przytaczając pokrótce jego wcześniejsze losy. Był też zaskoczony, że pomimo tak burzliwych

20 HD, 10006 Oberhofmarschallamt (dalej: OM), D, Nr 16a, 16b, 16c; 10026 GK, loc. 3666/8.

21 HD, 10026 GK, loc. 3380/3, loc. 3380/6, loc. 3381/2, loc. 3498/5, loc. 3552/7, loc. 3595/5, loc. 3689/8, loc. 13537/10.

22 Österreichische Staatsarchiv, Kriegsarchiv Wien, Alte Feldakten, Hauptreihe (dalej: KA, AFA), nr 427.

23 Idzikowski, *Opole*, 150–151; Rafał Górny, „Opolskie archiwum miejskie i jego zasób do czasu zakończenia II wojny światowej”, w *Otwarty skarbiec pamięci. Studia Zespołu Archiwum Państwowego w Opolu zebrane z okazji 60-lecia powstania instytucji*, cz. I: *Niezmiennność idei i przemiany w cyklach czasu*, red. Mirosław Lenart (Opole: Archiwum Państwowe w Opolu, 2013), 21.

24 Górny, „Opolskie archiwum miejskie”, 22–23.

dziejów, zachowało się całkiem sporo materiałów”, ale nie z lat 1733 i 1734 (wyjątek stanowił plan miasta)²⁵. Nieliczne materiały z pierwszych dekad XVIII w. zapewne udało się zinwentaryzować i opisać dopiero w latach 20.–30. XX w., gdy pod kierunkiem Alfreda Steinerta uporządkowano zasób archiwum miejskiego²⁶. W 1951 r. archiwum miejskie, które nie poniosło uszczerbku w trakcie II wojny światowej, zostało przekazane do Powiatowego Archiwum Państwowego w Opolu, przekształconego w 1953 r. w Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Opolu. W nim to już przeprowadzono kolejne akcje porządkowania i brakowania zasobów archiwum miejskiego²⁷. W końcu sporządzony został obszerny inwentarz zespołu nr 22 „Akta miasta Opola”, dzięki czemu do obiegu naukowego zostały wprowadzone cenne do poznania dziejów miasta materiały, w tym 13 ksiąg rachunków „królewskiego miasta Opola” „Der Koenig[ichen] Stadt Oppeln Renth – Ambts – Geld – Räyttung”. W dwóch z nich, opatrzonych sygnaturami archiwalnymi 177 i 178, znajdują się zdawkowe, ale cenne informacje o pobycie Fryderyka Augusta II i jego otoczenia w Opolu. Dotyczą one wydatków z kasy miejskiej związanych z przechowywaniem części bagaży elektorskich oraz kancelarii saskiego generalnego sztabu wojennego („Gnal Staabs-Kriegs-Cantzeley”) i Tajnej Rady („Geheimben Rath”), utrzymaniem i naprawami stacji oraz pomieszczeń przygotowywanych na przyjęcie świty i eskorty króla elekta, jak też z wynajęciem trzyizbowej kwatery dla feldmarszałka Augusta Christopha von Wackerbarth²⁸.

Stanowią one cenne uzupełnienie do wspomnianych powyżej diariuszy podróży, ale za bardziej wartościowy należy uznać znajdujący się w „Aktach miasta Opola” materiał źródłowy, odnoszący się do innego wydarzenia związanego z polskim bezkrólewem 1733 r., które rozegrało się pod Opolem. Chodzi o obozowanie pod miastem przez dwa miesiące silnego cesarskiego zgrupowania wojskowego, które sformowane zostało wiosną 1733 r. w reakcji na rozwój sytuacji w Rzeczypospolitej po śmierci Augusta II. Choć przewidujący współpracę militarną Austrii, Prus

25 Idzikowski, *Opole*, 21–25 (cytat ze s. 25).

26 Górny, „Opolskie archiwum miejskie”, 27–29.

27 Aleksandra Starczewska-Wojnar, „Archiwalia wytworzone do 1945 r. w AP w Opolu. Z dziejów gromadzenia i opracowania zasobu”, w *Otwarty skarbiec pamięci*, 68–70, 83–84, 87.

28 Archiwum Państwowe w Opolu, Akta miasta Opola (dalej APO, AmO), nr 177: Der Koenig[ichen] Stadt Oppeln Renth – Ambts – Geld – Rayttung. Vom Ersten Jan.[uar] bis End Decembris Anno 1733, k. 159, 222; nr 178: Der Koenig[ichen] Stadt Oppeln Renth – Ambts – Geld Räyttung. Vom Ersten Jan[uar] biess Ende Decembris 1734. Gefuehrt durch Mathias Carl Jaschke [...], k. 57.

i Rosji tzw. traktat Löwenwolda nie został ratyfikowany i tym samym nie wszedł w życie²⁹, to władze cesarskie zdecydował się stworzyć korpus, który mógłby podjąć interwencję zbrojną na wypadek wyboru przez szlachtę polsko-litewską władcy niekorzystnego dla Habsburgów. Na miejsce jego koncentracji wybrano położone w odległości ok. 50 km od granicy polskiej Opole. Od maja do lipca 1733 r. pomiędzy Zakrzowem a Goślawicami obozowały trzy regimenty i dwa bataliony piechoty, cztery regimenty dragońskie, dwa regimenty kirasjerskie i regiment huzarów. Łącznie służyło w nich około 10 000 (zdaniem E. Wahnera nawet 20 000) żołnierzy, którymi dowodził generał Gottfried Ernst baron von Wüttgenau³⁰. W krótkiej kronice ważniejszych wydarzeń w dziejach Opola w latach 1680–1766 odnotowano, obok epidemii i pożarów, także obozowanie przez „15 tygodni” austriackiego korpusu liczącego 1300 ludzi (zapewne chodziło o 13 000)³¹. Z ksiąg rachunkowych wynika, że miasto Opole poniosło wydatki o łącznej wysokości dziesięciu talarów na utrzymanie i oświetlenie kwatery generała Wüttgenau oraz sześciu talarów na naprawę drogi na terenie obozu wojskowego (w kwietniu 1733 r., czyli przed jego założeniem)³². Najwięcej informacji znaleźć można w jednostce archiwalnej zawierającej odpis rękopiśmienny wspomnianego powyżej artykułu Ernsta Wahnera, na którego podstawie Emanuel Talar przygotował w XX w. swój opis wydarzeń pod Opolem zatytułowany „Ist Oberschlesien im polnischen Erbfolgekriege 1733–1738 von Kriegerischen bewegungen wirklich verschont geblieben?”, który po znaczącej modyfikacji opublikowany został w lokalnych gazetach w dwóch wersjach opatrzonych takim samym tytułem „Unsere Heimat im polnischen

29 Szerzej o tym: Jacek Staszewski, „Traktatu Loewenwolda nie było!”, w *idem*, „*Jak Polskę przemienił w kraj kwitnący...*”. *Szkice i studia z czasów saskich* (Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, 1997), 134–140.

30 „Extract der eingelauffenen Nouvelles”, XXII. Stuck. Leipzig, den 29. May 1733: 87 (Aus Schlesien, 5 V); *Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen (Geschichte des Kampfe Österreichs)*, Bd. XIX: *Polnische Thronfolge-Krieg. Feldzug 1733 und 1734*, bearb. R. Gerba (Wien: Verlag des K. und K. Generalstabes, 1891), 14; Ernst Wahner, „Ein Beitrag zur Geschichte Oppelns aus dem poln. Erbfolgekriege (1733–1738), und noch einmal der Bolkweg oder die Kaiserstrasse bei Oppeln”, w *Zu der öffentlichen Prüfung aller Klassen des Königlichen karholischen Gymnasiums zu Oppeln am 15. August 1870* (Oppeln: Druck von E. Raabe, [1870]), 1–4, plan; Dygdała, „Śląskie wątki polskiego bezkrólewia 1733 roku”, 620–621; Tomasz Ciesielski, Robert Słota, „Znaczenie militarne nadodrzańskich miast Śląska w XVI–XVIII wieku na przykładzie Opola i Koźła”, w *Zamki, twierdze i garnizony Opola, Śląska i dawnej Rzeczypospolitej*, red. Tomasz Ciesielski (Zabrze: Inforteditions, 2010), 61, 76.

31 APO, AmO, nr 120, 6.

32 APO, AmO, nr 177, 159, 170, 221.

Erbfolkrieg. Der Kaiserweg in Oppeln-Sakrau³³. Ważnym ich elementem była próba dokładnego umiejscowienia obozu z wykorzystaniem dwudziestowiecznych punktów topograficznych i tym samym wyjaśnienia przyczyny nazywania jednej z opolskich dróg „Cesarską”.

Obaj regionaliści przypomnieli o niezwykłym w dziejach Opola wydarzeniu, jakim było zatoczenie obozu wojsk cesarskich pod miastem. Z militarnego i politycznego punktu widzenia nie miało to większych następstw, gdyż nie zastraszyło szlachty polsko-litewskiej, a nie można jednoznacznie stwierdzić, że to skoncentrowanie wojska pod Opolem doprowadziło do zaostżenia kursu polityki Francji względem monarchii habsburskiej latem 1733 r. Należy jednak wspomnieć, że informacja o powstaniu 5 maja obozu wojskowego na Śląsku („le Camp de Silesie”) koło Opola i Brzegu pojawiła się na łamach opiniotwórczej „La Gazette” już na początku czerwca 1733 r. jako doniesienie z Wiednia³⁴. Co więcej, w wydawanych w Sankt Petersburgu „Wiedomostiach” pojawiło się doniesienie, że w Paryżu komentowano fakt założenia obozu wojsk cesarskich pod Opolem³⁵.

Tak „La Gazette”, jak i „СанктПетербургскія Вѣдомости” informowały swoich czytelników o istnieniu obozu aż do jego likwidacji³⁶, co nastąpiło w drugiej połowie lipca, gdy większość stacjonujących dotąd pomiędzy Zakrzowem i Gosławicami oddziałów przeszło do nowego obozu pod Głogowem. Związane to było z zawarciem porozumienia sasko-austriackiego i tym samym podjęciem przez dwór wiedeński decyzji o poparciu zabiegów Fryderyka Augusta II o tron polski. Najpóźniej 22 lipca zgromadzone pod Opolem oddziały wyruszyły pod Głogów. Cześć z nich jednak nie dotarła w nowy rejon koncentracji lub krótko w nim przebywała, gdyż na posiedzeniach cesarskiej Tajnej Konferencji 14 i 16 lipca 1733 r. zdecydowano, że wojska austriackie nie wezmą udziału w interwencji zbrojnej w Rzeczypospolitej. Zmniejszono o ponad połowę, ale nie rozwiązano korpusu, który miał absorbować siły polskie, a jednocześnie zachęcać dwór drezdeński do podjęcia interwencji

33 APO, AmO, nr 2604, 1–8, 14–18.

34 „La Gazette”, 1733, nr 23 z 6 VI 1733: 266 (De Vienne, le 21 May 1733).

35 „СанктПетербургскія Вѣдомости”, nr 49 z 18 VI 1733: 196 (z Paryża 5 VI).

36 „La Gazette”, 1733, nr 24 z 13 VI 1733: 280–281 (De Vienne, le 28 May 1733); nr 25 z 20 VI 1733: 294 (De Vienne, le 4 Juin 1733); nr 26 z 27 VI 1733: 304 (De Vienne, le 11 Juin 1733); nr 28 z 11 VII 1733: 326–327 (De Vienne, le 25 Juin 1733); nr 31 z 1 VIII 1733: 362 (De Vienne, le 16 Juillet 1733); nr 32 z 8 VIII 1733: 374, 376 (De Warsovie, le 14 Juillet 1733, De Vienne, le 23 Juillet 1733); nr 33 z 15 VIII 1733: 388 (De Vienne, le 30 Juillet 1733); „СанктПетербургскія Вѣдомости”, nr 43 z 28 V 1733: 180 (z Wiednia 16 V), nr 46 z 7 VI 1733: 185 (z Wiednia 27 V); nr 48 z 14 VI 1733: 193 (z Opola – „Opelna” 29 V); nr 49 z 18 VI 1733: 196 (z Paryża 5 VI); nr 60 z 26 VII 1733: 241 (Wiedeń 15 VII).

zbrojnej i finalnie ułatwić wojskom saskim wejście na terytorium Rzeczypospolitej. Dowództwo korpusu przejął feldzeugmeister książę Friedrich Ludwig von Württemberg, który jesienią 1733 r. zmuszony był odkomenderować większość podległych sobie oddziałów do ochrony długiej granicy Śląska³⁷.

Komendę nad czterema regimentami kawalerii skierowanymi do ochrony środkowego i południowego odcinka granicy objął feldmarszałek lejtnant baron Johann Christoph (III) von Seherr-Thoss, który na dzisiejszym Śląsku Opolskim pełnił służbę wojskową przynajmniej od wiosny 1733 r., dowodząc jednym z regimentów wchodzących w skład zgrupowania generała von Wüttgenau³⁸. W połowie listopada 1733 r. w związku z obawami, jakie wywołały tak u urzędników cesarskich, jak też na dworze saskim ruchy wojsk koronnych opowiadających się po stronie Stanisława Leszczyńskiego (rzekomo zbliżały się pod Krzepice) oraz list dowodzącego nimi regimentarza generalnego Józefa Potockiego do dyrektora Urzędu Zwierzchniego hr. Johanna Antona von Schaffgotscha (odebrany 11 listopada został odczytany jako gotowość Polaków do zaatakowania konwojów saskich przemieszczających się przez Śląsk) Seherr-Thoss przesunął regiment dragoński szefostwa Batthyányiego na Górny Śląsk. Następnie w grudniu rozstawił większość podległych sobie oddziałów wzdłuż granicy z Rzeczpospolitą, a do Opola wprowadził regiment dragonów Batthyányiego komenderowany przez pułkownika Franza von Dufourt³⁹.

Zmiana dyslokacji oddziałów cesarskich spowodowana była podróżą po terytorium Śląska elektora saskiego Fryderyka Augusta II Wettina i jego dworu, a jednym z zaplanowanych miejsc postoju było Opole. Decyzja o podróży króla elekta Rzeczypospolitej do Krakowa zapadła najpóźniej 3 listopada na konferencji saskiego Tajnego Gabinetu,

37 „Extract der eingelauffenen Nouvelles”, XXXII. Stuck. Leipzig, den 7. August. 1733: 127–128 (Breslau, 27 VII); *Feldzüge des Prinzen Eugen*, Bd. XIX, 15–17; Dygdała, „Śląskie wątki polskiego bezkrólewia 1733 roku”, 621–622; Ciesielski, Słota, „Znaczenie militarne nadodrzańskich miast Śląska”, 61–62.

38 HD, 10006 OHM, D, Nr 16g, k. 61 (list do A. von Seyffertitza, Breslau 20 XI 1733); Tomasz Ciesielski, Radosław Leda, „Ślązak w armii habsburskiej, Kariera wojskowa Johanna Christoph'a III von Seherr-Thoss”, w *W służbie obcych monarchów i państw*, red. Tomasz Ciesielski (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2015), 135–136.

39 HD, 10006 OHM, D, Nr 16a, k. 30 oraz Nr 16g, k. 61, 67–71v; KA, AFA, nr 427, b.p. (J. Potocki do J.A von Schaffgotscha, Opatów 9 XI 1733, listy J.Ch. von Seherr-Thossa, Breslau 13, 22 XI 1733, a także ekstrakty różnych dokumentów z początków grudnia 1733); HHSA, Polen, III, nr 33, k. 408–408v. Regiment Batthyányiego był tak nazywany od nazwiska swojego szefa („inhaber”), którym od 1731 r. był ks. Carl Joseph Batthyányi.

który zebrał się po przybyciu do Drezna dwóch przedstawicieli prowetyńskiej konfederacji warszawskiej (czyli tej części magnaterii i szlachty Rzeczypospolitej, która 5 października 1733 r. na Pradze wybrała Fryderyka Augusta II na nowego władcę). Ustalono na niej, że elektor wyruszy 22 lub 23 listopada z Drezna i uda się do Tarnowskich Gór, w których miał się spotkać z oficjalną deputacją konfederacji warszawskiej i zaprzysiąc *pacta conventa*. To zaś przesądziło o tym, że Fryderyk August II i jego dwór musiał odbyć długą podróż przez Śląsk, jak też o konieczności uzgodnienia z władzami cesarskimi szczegółów przejazdu Sasów⁴⁰. Od strony logistycznej sama podróż do Krakowa przygotowywana była przynajmniej od 25 października i stosunkowo szybko ustalono, że odbędzie się w kilku grupach – konwojach⁴¹. Najpóźniej 6 listopada zdecydowano, że królowa Maria Józefa Habsburg, jej dwór i bagaże wyruszą później niż król elekt⁴². Tego samego dnia wyruszyły też pierwsze konwoje z bagażami elektorskimi, które podzielono na ekipaż ciężki („schwere”), lekki („leichte”) oraz sztabu generalnego. Z zachowanych opisów wozów wynika, że przewożono w nich ubrania, stroje paradne, wyposażenie wnętrza wraz z meblami i tapiseriami, nakrycia stołowe (porcelanowe i metalowe), srebra stołowe, lichtarze, zapasy żywności, napojów, a nawet wyroby cukiernicze⁴³. Wraz z bagażami wyruszyli oberkuchmeister Adolf baron Seyffertitz i oberhofmeister Johann Georg von Einsiedel z grupą dworzan i z zadaniem przygotowania miejsc wyznaczonych na dłuższe postoje elektora. Dla lekkiego bagażu wyznaczono najkrótszą trasę do Opola o długości 42 mil (w wykazie zliczono 44 mile) prowadzącą przez Bischofswerdę, Budziszyn („Budissin”), Weissenberg, Zgorzelec, Wykroty (Waldau), Bolesławiec, Chojnów, Legnicę, Środę Śląską, Wrocław, Oławę, Brzeg. Konwój z wyposażeniem sztabu generalnego podróżował przez Lwówkę, Świerżawę, Strzegom, Świdnicę, Strzelin i Niemodlin. Ciężki transport i – jak wynika z relacji H. Schallera – także dworzan, skierowano rozpisaną na 45 mil trasą prowadzącą od Zgorzelca przez Lubań, Lwówkę, Złotoryję, Jawor, Świdnicę, Tyniec nad Ślężą, Oławę i Brzeg⁴⁴. Do tego ostatniego dworzanie sascy dotarli 22 listopada i na

40 Dygdała, „Śląskie wątki polskiego bezkrólewia 1733 roku”, 629.

41 Dokumentacja narad przeprowadzanych w dniach 25 X – 7 XI 1733 r., HD, 10006 OM, D, Nr 16b, k. 14–30.

42 HD, 10006 OM, D, Nr 16c, k. 6.

43 HD, 10006 OM, D, Nr 16b, k. 31–189, Nr 16c, k. 40–114, 304–314.

44 HD, 10006 OM, D, Nr 16a, k. 3–28v; Nr 16b, k. 190–192; 10026 GK, loc. 3666/8, k. 38, 44–45.

okres ponad dwóch tygodni stał się ich główną bazą, gdyż do Opoli przenieśli się dopiero 10 grudnia 1733 r.⁴⁵

Już 25 listopada do miasta przybyli pierwsi dworzanie sascy, a pod koniec tego miesiąca dotarły bagaże elektorskie i zakwaterowani zostali oficerowie⁴⁶, niewątpliwie z trzech kompanii Garde du Corps, które zgodnie z opracowanym 7 listopada planem, trasą prowadzącą przez Bolesławiec, Złotoryję, Jawor, Kąty Wrocławskie, Oławę i Brzeg dotarły i stanęły na kwaterach w Opolu i okolicy (w Półwsi i Groszowicach)⁴⁷. Następnie na początku grudnia przeszły pod Tarnowskie Góry⁴⁸. Kilka dni później, 5 grudnia 1733 r., przybyły wozy kancelarii saskiego generalnego sztabu, a w niedzielę 6 grudnia bagaże feldmarszałka Wackerbartha. Na naprawy i utrzymanie, niekiedy przez kilka tygodni, kwatery dla tych pierwszych gości, jak też na usunięcie innych szkód magistrat opolski wydał łącznie 74 talary i 9 groszy⁴⁹. Koszty adaptacji budynków wynajętych przez Sasów musiały być znacznie wyższe, gdyż część zajętych przez nich domów w Rynku została połączona przebitymi korytarzami, aby zapewnić wygodniejsze warunki zakwaterowania, zwłaszcza najważniejszym dostojnikom elektorskim i polsko-litewskim. Ponadto część pomieszczeń odnowiono, a na ścianach rozwieszono tapety⁵⁰.

Feldmarszałek i prezydent saskiej Tajnej Rady (Geheimer Rat) August Christoph von Wackerbarth przybył 8 grudnia 1733 r. do Opoli i zamieszkał na Rynku w Gemeinde-Stadt-Hause⁵¹. Był tym z najbliższych współpracowników elektora, którzy jako pierwsi opuścili Drezno, gdyż uczynił to 2 grudnia i tym samym najwcześniej stanął się w Opolu. Przebywał w nim trzy tygodnie, ale był mało widoczny w mieście i nie uczestniczył

45 HD, 10006 OM, D, Nr 16a, k. 18–28v; Nr 16g, k. 74–75, 80–86v, 91; „Leipziger Post-Zeitungen”, I. Stuck. LII Woche, den 21 Decembr. 1733: 808 (Oppeln den 12 Dec.); *Gedoppelter polnischer Sackspiegel, oder merkwürdige Vorbildung des ehemahl- und dermahligen Zustands in Pohlen nebst den neuesten zu der jetzigen Zeit darin vorge-laufenen curieuses Begebenheiten*, Bd. 2: *Fortsetzung des Gedoppelten polnischen Sackspiegels. In welchem zu genenwartiger Zeit die Nachrichten von des Königs Augusti III, Majest. Ankunfft zu Oppeln, Abholung nach Cracau, dessen Einzug und Cronung, und andern darauf folgenede Kriegs- und grundverderblichen Umstand. Kurtzlich doch deutlich verfasst und zusammen getragen sind* (Franckfurt und Leipzig, 1734), 6. [Dziękuję p. Sebastianowi Ruszale za zwrócenie mi uwagi na ten starodruk]. Koszty związane z tym przedsięwzięciem przedstawiła Vogel, *Heinrich Graf von Brühl*, 412–413.

46 APO, AmO, nr 177, 159; HD, 10006 OM, D, Nr 16g, k. 72–73 (H.R. Schlichting do A. von Seyffertitza, Oppeln 25 XI 1733).

47 HD, 10026 GK, loc. 3666/8, k. 37.

48 HD, 10006 OM, D, Nr 16g, k. 84, 87.

49 APO, AmO, nr 177, 159–160, nr 178, 56.

50 *Gedoppelter...*, Bd. 2, 6; 10006 OM, D, Nr 16g, k. 86.

51 APO, AmO, nr 178, 56.

w obiadach czy kolacjach wydawanych przez króla i innych dostojników. Powodem tego były obowiązki związane z nadzorowaniem akcji militarnej prowadzonej przez wojsko saskie w Rzeczypospolitej (głównym celem było wtedy zajęcie i zabezpieczenie Krakowa oraz pogranicza polsko-śląskiego), a także zły stan zdrowia. Wackerbarth miał wtedy 71 lat, nic więc dziwnego, że rekonwalescencja trwała wiele dni i po chorobie dopiero 23 grudnia pojawił się w otoczeniu króla elekta⁵². Opole opuścił już 29 grudnia i następnego dnia stanął w Tarnowskich Górach⁵³, w których przejął kierownictwo nad przygotowaniem do audyencji deputacji konfederacji warszawskiej u Fryderyka Augusta II i do zaprzysiężenia przez króla elekta *pacta conventa*. Już 31 grudnia feldmarszałek spotkał się ze swoim pasierbem, marszałkiem dworu księcia Friedricha Christiana (Fryderyka Krystiana) Wettyna, Josephem Antonem von Wackerbarth-Salmourem, który od kwietnia 1733 r. wspólnie z generałem Wolfgangiem Heinrichem von Baudissin und Diesbach kierował w Warszawie swoistą kampanią wyborczą Fryderyka Augusta II na króla Rzeczypospolitej. Obaj ci ministrowie odbyli wraz z deputacją konfederacji warszawskiej podróż z Warszawy do Radomska, skąd już samotnie wyruszyli 29 grudnia 1733 r. do Tarnowskich Gór⁵⁴.

Kolejnymi dostojnikami saskimi przybyłymi do Opola jeszcze przed królem elektem, gdyż 13 grudnia, byli tajny radca Heinrich von Brühl oraz radca prywatny Friedrich Gotthard von Bülow⁵⁵. Przynajmniej ten pierwszy opuścił Drezno 9 grudnia, czyli tego samego dnia co Fryderyk August II⁵⁶, ale zapewne albo szybciej podróżował, albo też zdecydował się na wybór krótszej trasy przez Łużyce i Śląsk, a nie przez Czechy. Elektor zaś pokonał dłuższą o 60–70 km trasę prowadzącą przez Litomierzycę, Kłodzko i Niemodlin. Zapewne o jej wyborze zadecydowały względy bezpieczeństwa, gdyż dopiero w wyznaczonym na miejsce koncentracji dworu Opolu orszak elektorski zbliżył się do granicy polskiej. Należy przy tym zaznaczyć, że była to też jedna z tras pocztowych rozstawionych

52 HHSA, Polen, III, nr 33, k. 411; HD, 10026 GK, loc. 3499/4, 5.

53 HHSA, Polen, III, nr 33, k. 416; HD, 10026 GK, loc. 3499/4, 14; 10006 OM, D, Nr 16a, k. 37; „Leipziger Post-Zeitungen”, III. Stuck. I. Woche, den 6. Januar. 1734: 11 (Oppeln den 29. Dec. [1733]); „Wochentliche Ordinari Post-Zeitungen”, Num. IV z 23 I 1734, D2 (Oppeln vom 29. December); „СанктПетербургскія Вѣдомости”, nr 104 z 27 XII 1733: 422; nr 1 z 3 I 1734: 2; nr 5 z 17 I 1734: 25.

54 Ciesielski, „Podróż Michała Kazimierza Radziwiłła”, 239–244.

55 HHSA, Polen, III, nr 33, k. 408; HD, 10006 OHM, D, Nr 16a, k. 29; 10026 GK, loc. 3499/4, 1; „СанктПетербургскія Вѣдомости”, nr 1 z 3 I 1734: 2.

56 HHSA, Polen, III, nr 33, k. 405.

między Dreznem a Krakowem⁵⁷. W przypadku podróży elektora mało istotny był czynnik czasu, gdyż i tak znacznie opóźniła się w stosunku do pierwotnych planów przyjętych 3 listopada 1733 r. na konferencji Tajnego Gabinetu, które zakładały, że Fryderyk August II dotrze do Tarnowskich Gór 26 lub 27 listopada⁵⁸. To nie było jednak konieczne, gdyż opóźnił się wyjazd z Warszawy deputacji prowettyńskiej konfederacji warszawskiej – kilkakrotnie przesuwano jego termin wyznaczony pierwotnie na 18–19 listopada. Ostatecznie wyruszyła ona w drogę 9 grudnia⁵⁹ i tego samego dnia (czyli dzień po hucznie celebrowanych po urodzinach żony Marii Józefy⁶⁰) także elektor opuścił Drezno w asyście wspomnianego już Brühla i Aleksandra Sułkowskiego. Po sześciu dniach podróży Fryderyk August II dotarł o 17.45 lub o 18.00 we wtorek 15 grudnia do Opola, w którym został powitany przez magistrat⁶¹. Według notatki informacyjnej zamieszczonej na łamach „Extract der eingelauffenen Nouvelles” elektor i jego świta zajęli trzy domy na Rynku⁶². Według specyfikacji sporządzonej jeszcze przed przyjazdem Fryderyka Augusta II do Opola wynika, że dla niego oraz dwóch ministrów saskich (Sułkowskiego i Brühla) i pięciu panów polskich zarezerwowano pięć domów na Rynku, w tym Post Haus (Dom Pocztowy), cztery z tych domów były ze sobą połączone wewnętrznymi korytarzami. Najokazalszy apartament znajdujący się w Domu Poczтовым zajął elektor. Do jego dyspozycji były ogród, pięć izb, garderoba, kuchnia, skarbczyk („Silberkammer”),

---

57 Stacje pocztowe rozstawione były m.in. w Uściu nad Łabą, Lovosicach, Lyse nad Łabą, Nymburgu, Chlumecu, Hradec Kralove, Jaromerzu, Nachodzie, Kłodzku, Ząbkowicach, Ziębicach, Grodkowie, Niemodlinie. Według oficjalnych wylczeń Drezno od Opola dzieliły 53 mile, czyli była to trasa o 9 mil dłuższa niż prowadząca przez Budziszyn i Wrocław. HD, 10006 OHM, D, Nr 16c, k. 245.

58 Dygdała, „Śląskie wątki polskiego bezkrólewia 1733 roku”, 629.

59 *Ibidem*; Tomasz Ciesielski, „Podróż Michała Kazimierza Radziwiłła na koronację Augusta III. Między troską o dobro publiczne a obowiązkiem rodzinnym”, w „*Migracje. Podróże w dziejach*”. Nowożytność, red. Maciej Franz, Karol Kościelniak, Zbigniew Pilarczyk (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2015), 238–239.

60 „Leipziger Post-Zeitungen”, I. Stuck. LII. Woche, den 21. Decembr. 1733: 808 (Leipzig den 21 Dec.).

61 HNSA, Polen, III, nr 33, k. 408; HD, 10026 GK, loc. 3499/4, 1; loc. 3666/8, k. 54; 10006 OHM, D, Nr 16a, k. 30; „СанктПетербургскія Вѣдомости”, nr 1 z 3 I 1734, 2; Perlakowski, *Kariera i upadek*, 83; Vogel, *Heinrich Graf von Brühl*, 417, 420 (jako godzinę przybycia elektora do Opola podaje 21.45).

62 „Leipziger Post-Zeitungen”, LII. Stuck. Leipzig, den 25 Decembr. 1733: 208.

a wszystkie pomieszczenia zostały odpowiednio przygotowane przez przybyłych wcześniej dworzan⁶³.

Z zachowanego listu do saskich ministrów pełnomocnych J.A. von Wackerbarth-Salmoura oraz W.A. von Baudissin und Diesbach wynika, że Fryderyk August II w Opolu dowiedział się, że deputacja prowettyńskiej konfederacji opuściła Warszawę dopiero 9 grudnia⁶⁴. W tej sytuacji elektor i jego doradcy zdecydowali się na trwający od 15 grudnia 1733 r. do 4 stycznia 1734 r. pobyt w Opolu, oczekując tak na przybycie deputacji w pobliże granicy śląskiej, jak też na zajęcie i zabezpieczenie Krakowa przez wojska saskie⁶⁵. Była to rozsądna decyzja, gdyż kontynuowanie podróży do Tarnowskich Gór nie było konieczne ani bezpieczne. Zdaniem Jerzego Dygdały elektor miał nawet początkowo rozważać możliwość przyjęcia deputacji konfederacji warszawskiej w Opolu, „gdzie znajdował się katolicki kościół (zapewne Najświętszej Marii Panny), w którym mógłby zaprzysiąc pakta konwenta”⁶⁶. W sporządzonym 12 grudnia 1733 r. memorandum jego autor, sekretarz Frezern, podkreślił, że ważną zaletą Opolą był kościół jezuicki i znajdujący się w nim cudowny obraz Najświętszej Marii Panny z Piekar. Było to przy tym duże miasto, które mogło pomieścić znaczną liczbę gości⁶⁷. O tym, że poważnie rozpatrywano propozycję zmiany miejsca spotkania elektora z deputacją konfederacką, świadczą notatki zamieszczone w „Leipziger Post-Zeitungen” z 21 grudnia 1733 r. oraz w dodatku do numeru 2 z 1734 r. bawarskiego „Mercurii Relation, oder Wochentliche Ordinari Zeitungen”, w których znaleźć można informacje o zamiarze przygotowania dodatkowych 80 kwater, gdyż przypuszczano, że do miasta przybędzie deputacja konfederacji warszawskiej⁶⁸.

63 HD, 10006 OM, D, Nr 16g, k. 89 (Specification derer 5 Hausser so vor Ihr. Königl. Mäyssl. auf gehalten alss.). [Dziękuję p. Sebastianowi Ruszale za zwrócenie mi uwagi na ten dokument]; *Gedoppelter...*, Bd. 2, 6–7.

64 Fryderyk August II do J.A. von Wackebarth-Salmoura oraz W.A. von Baudissin und Diesbach, Opole (Oppeln) 17 XII 1733, HD, 10026 GK, loc. 3689/8, k. 195; Dygdała, „Śląskie wątki polskiego bezkrólewia 1733 roku”, 629.

65 Dygdała, „Śląskie wątki polskiego bezkrólewia 1733 roku”, 629–630. O podróży deputacji konfederacji warszawskiej do Tarnowskich Gór i zajęciu Krakowa przez wojska saskie: Ciesielski, „Podróż Michała Kazimierza Radziwiłła”, 239–246; *idem*, „Działania zbrojne w rejonie Krakowa w trakcie polskiej wojny sukcesyjnej 1733–1734”, *Studia Historyczne* 52 (2009), z. 3–4 (207–208): 209–211.

66 Dygdała, „Śląskie wątki polskiego bezkrólewia 1733 roku”, 629.

67 HD, 10026 GK, loc. 3689/8, k. 211.

68 „Leipziger Post Zeitungen”, I. Stuck. LII Woche, den 21 Decembr. 1733: 808 (Oppeln den 12 Dec.); „Sambststage Extra Zeitungen auss Wienn, Paris, Rom und anderen Orthen mehrers”, Num. 2 z 9 I 1734 (Oppeln den 16 December). Informacja o tym też w *Gedoppelter...*, Bd. 2, 6.

Plany zmiany miejsca odbycia audiencji powitalnej i zaprzysiężenia *pacta conventa* szybko zostały zarzucone przez Sasów na rzecz wyznaczonych już Tarnowskich Górach⁶⁹. Powolne tempo przemieszczania się deputacji konfederacji warszawskiej sprawiło jednak, że na okres blisko trzech tygodni Opole stało się tymczasową siedzibą króla elekta oraz jego swoistego komitetu polityczno-militarnego. Z zachowanego materiału źródłowego wynika, że Fryderyka Augusta II i towarzyszących mu ministrów zajmowały kwestie związane z organizacją uroczystości w Tarnowskich Górach oraz sytuacją militarną w Rzeczypospolitej. Pilnie analizowano nadchodzące wieści o poczynaniach regimentarza generalnego Józefa Potockiego i ruchach podległych mu oddziałów, opowiadających się po stronie Stanisława Leszczyńskiego. Przede wszystkim w pobliżu granicy śląskiej i na obszarze zachodniej Małopolski, gdyż stanowiły potencjalne zagrożenie nie tylko dla elektora, ale też dla przemieszczających się z Wielkopolski jego wojsk, których zadaniem było jak najszybsze zajęcie Krakowa i Wawelu, aby stworzyć korzystne warunki do koronacji królewskiej. Ponadto obawiano się, że siły zwolenników Leszczyńskiego mogą pokusić się o zaatakowanie deputacji konfederackiej, aby uniemożliwić jej spotkanie z Fryderykiem Augustem II. Tymczasem zaplanowana w Tarnowskich Górach audiencja i zaprzysiężenie *pacta conventa* były kluczowymi elementami pierwszego etapu podróży koronacyjnej Wettina. Dlatego też wydawano ponagające rozkazy adresowane do dowódców korpusów saskich, generałów Johanna Adolfa II ks. Sachsen-Weissenfelsa i Friedricha Zühlena, jak też do odpowiedzialnego za zajęcie Krakowa generała Joachima Adama Diemara, aby przyspieszyli wykonanie powierzonych im zadań i jak najlepiej zabezpieczyli deputacje konfederacji warszawskiej oraz pogranicze śląsko-polskie⁷⁰.

Niestety nie wiadomo, którzy z obecnych w Opolu ministrów i dostojników saskich, jak też panów polskich uczestniczyli w podejmowaniu najważniejszych decyzji politycznych i militarnych. Tymczasem w mieście zebrało się całkiem sporo osobistości. Na podstawie zachowanego materiału źródłowego, zwłaszcza dzienników podróży elektora i jego dworu, a także wykazów osób uczestniczących w obiadach i kolacjach wydawanych przez króla elekta, marszałka dworu i A. Sułkowskiego, można stwierdzić, że oprócz przywołanych powyżej ministrów, w mieście znajdowali się: prywatny radca wojenny Karl Friedrich von Teuber

69 Dobitnie świadczy o tym list z Opolo do księcia J.A. von Sachsen-Weissenfelsa z 28 XII 1733, HD, 10026 GK, loc. 3689/8, k. 293.

70 HHSA, Polen, III, nr 33, k. 412–417, 424–425; HD, 10026 GK, loc. 3499/4, 6–12; loc. 13537/10.

(przybyły 24 grudnia), radca dworski Ludovici, radca wojenny Arnet i „regierung” hr. Almenso, generał adiutant elektora pułkownik Christian Plotz, sekretarz elektora odpowiedzialny za sporządzanie większości oficjalnych pism Walther, a także liczne grono szambelanów – m.in. Detlev Heinrich von Einsiedel, Heinrich Rudolph von Schönfeldt, Albrecht Zygmunt Seeguth-Stanisławski, Karl Siegmund von Arnim, hrabia Georg von Werthern, królewski generał adiutant i pułkownik Karl Georg Friedrich von Flemming czy przybyły 24 grudnia Johann August von Ponickau⁷¹. Tych ostatnich było i tak znacznie mniej niż planowano jeszcze w październiku 1733 r., gdy w wykazie osób, które miały towarzyszyć elektorowi w podróży koronacyjnej, umieszczono obok ministrów stanu i dygnitarzy państwowych aż 47 szambelanów⁷².

Jeżeli chodzi o panów polskich, to jeszcze przed przyjazdem króla elekta, już 11 grudnia, do Opolą dotarli z Drezna referendarz koronny Antoni Sebastian Dembowski, kuchmistrz koronny Jan Cetner, starosta brzeźnicki Bernard Godzki (dwaj ostatni od 3 listopada byli przedstawicielami konfederacji warszawskiej na dworze elektorskim), z Wielkopolski pułkownik Mikołaj Świniarski, a także trudni do zidentyfikowania „starosta krinski” („Krensky”, „Kreysky” – może chodzić o starostę stawiszynskiego Ignacego Kręckiego?) i „Herr Kosky”. W niedzielę 13 listopada do miasta dotarli z Tarnowskich Gór starosta generalny wielkopolski i wojewoda inowrocławski Ludwik Szołdrski wraz z synem i dużą świtą. Jako następni stawili się 14 grudnia starosta bolimowski Jan Lubomirski, 19 grudnia Jan Kanty Moszyński (przybył z Drezna), 26 grudnia miecznik koronny Aleksander Lubomirski z żoną, 28 grudnia wojewoda sandomierski Jerzy Paweł Lubomirski ze sporym dworem, a 30 grudnia Maria Franciszka z domu Stein zu Jettingen hrabina Sułkowska⁷³.

Do tej grupy utytułowanych osób należy doliczyć pewną liczbę dworzaków i sług, jak też i niewielką eskortę wojskową. Tworzył ją oddział Grand Muszkietierów, którzy pełnili straż przy pokojach elektorskich. Pozostałe oddziały saskie – kompanie elitarnych Chevalier Gardes i Gardes du Corps skierowano do zabezpieczenia Tarnowskich Gór. Zapewne wynikało to z ustaleń dokonanych z władzami cesarskimi, które zapewniły

71 HD, 10006 OM, D, Nr 16a, k. 30v-40, 187-204v; HHSA, Polen, III, nr 33, k. 408; SHD, 10026 GK, loc. 3499/4, 1.

72 HD, 10006 OM, D, Nr 16b, k. 21-22.

73 HD, 10006 OM, D, Nr 16a, k. 28v-29v, 32v, 36-37, 190v, 198v-203; 100026 GK, loc. 3499/4, 2-4, 14, 16. HHSA, Polen, III, nr 33, k. 408; „Lepiziger Post Zeitungen”, I. Stuck. LII Woche, den 21 Decembr. 1733: 808 (Oppeln den 12 Dec.); „Extract der eingelauffenen Nouvelles”, LII. Stuck. Leipzig, den 25. Decembr. 1733: 204 (Aus Oppeln); „СанктПетербургскія Вѣдомости”, nr 1 z 3 I 1734: 2, 6; *Gedoppelte...*, Bd. 2, 7.

ochronę wojskową elektorowi w trakcie pobytu w Opolu, a był to wspomniany regiment dragoński Batthyányiego, który wystawiał straż przy rezydencji Wettyna w sile kompanii, a także obsadzał wszystkie bramy miejskie i chronił przed szpiegami nasyłanymi przez stronników Leszczyńskiego. Rzekomo jednego z nich, który podawał się za polskiego katolickiego księdza, wykryto i osadzono w areszcie, gdyż zdradziły go problemy językowe („aus seiner Verwirrung im Reden”)⁷⁴.

W Opolu przebywał w trakcie całego pobytu elektora dowódca sił cesarskich na Górnym Śląsku, feldmarszałek lejtnant baron J.Ch. von Seherr-Thoss, który był częstym gościem na obiadach i kolacjach wydawanych przez Sasów, zasiadając przy stołach bądź to królewskim, bądź ministrów saskich – na pewno w dniach 15–17 grudnia, oraz od 23 grudnia 1733 r. do 2 stycznia 1734 r.⁷⁵ Przedstawicielami dworu wiedeńskiego mogli być często goszczący na obiadach i kolacjach szambelan cesarski hrabia (Franz Sylvius) Puckler i pułkownik hrabia Palaffy, a także główny komisarz la Riche. Władze lokalne niewątpliwie reprezentowali starosta księstwa opolsko-raciborskiego Karol Henryk I hrabia von Sobeck und Kornitz i komendant Brzegu pułkownik Fihn. Pierwszy z nich obecny miał być od początku pobytu w Opolu elektora, któremu złożył wizyty 17 i 18 grudnia oraz ponownie 1 i 2 stycznia. Pułkownik Fihn uczestniczył w obiadach 19 i 21 grudnia⁷⁶. Wizyty elektorowi złożyli też właściciele pobliskich dóbr, a wśród nich hrabia Antoni Krzysztof Prószkowski (Anton Christoph von Pruskowsky/Proskau) oraz pszczyński wolny pan stanowy, właściciel kompleksów majątkowych Żary i Trzebiel hrabia Erdman II von Promnitz (notabene spowinowacony z Wettynami, gdyż jego pierwszą, nieżyjącą już wtedy żoną była Anna Maria księżniczka Sachsen-Weissenfels). Prószkowski podejmowany był kolacją przy stole marszałkowskim 17 grudnia, a następnego dnia po audiencji zjadł obiad

74 HHSA, Polen, III, nr 33, k. 408; HD, 10026 GK, loc. 3499/4, 1; „Extract der eingelauffenen Nouvelles”, LII. Stuck. Leipzig, den 25. Decembr. 1733: 204 (Aus Oppeln); „Leipziger Post-Zeitungen”, I. Stuck. I. Woche, den 4. Januar. 1734: 4 (Oppeln den 24 Dec. [1733]); *Gedoppelter...*, Bd. 2, 7, 8–9 (w tym starodruku wspomniano też o zamordowaniu i ograbieniu zamożnego Polaka, który z braku miejsc w gospodach nocował w domu wijkiego krawca).

75 HD, 10006 OM, D, Nr 16a, k. 30v, 187, 188, 194–197, 198v, 200v–204v; „СанктПетербургскія Вѣдомости”, nr 1 z 3 I 1734: 2, 6; *Gedoppelter...*, Bd. 2, 7.

76 HD, 10006 OM, D, Nr 16a, k. 31, 32, 33, 187–204v; 10026 GK, loc. 3499/4, 3; HHStA, Polen, III, nr 33, k. 409; „Extract der eingelauffenen Nouvelles”, LII. Stuck. Leipzig, den 25. Decembr. 1733: 204 (Aus Oppeln).

przy królewskim stole⁷⁷. Hrabia Promnitz przebywał zaś w Opolu w trakcie świąt i był w mieście jeszcze 1 stycznia 1734 r.⁷⁸

W źródłach znaleźć można tylko wyrywkowe informacje o życiu elektora i jego dworu w trakcie pobytu w Opolu. Przede wszystkim zachowały się wykazy osób uczestniczących w obiadach i kolacjach wydawanych przez Sasów dla osób wchodzących w skład orszaku elektorskiego i dostojnych gości. Wynika z nich, że Fryderyk August II uczestniczył głównie w obiadach, natomiast kolacje spożywał samotnie w swojej kwaterze⁷⁹. Starał się przy tym prowadzić życie skromne i pobożne, zdając sobie sprawę, że jest bacznie obserwowany przez Polaków – stąd i niewątpliwie duża powściągliwość w opisywaniu poczynań elektora w szeroko kolportowanym dzienniku pobytu w Opolu. Odnotowano w nim jedynie, że Wettyn w niedzielę 20 grudnia uczestniczył w mszy świętej w kościele katedralnym („*leglise cathedrale*”), czyli niewątpliwie w kościele pw. Podwyższenia Świętego Krzyża⁸⁰. W trakcie świąt Bożego Narodzenia nie pokazywał się publicznie, spędzając czas w ciszy i skupieniu⁸¹. W pierwszy dzień nowego roku Fryderyk August II modlił się przed obrazem Matki Bożej w kościele jezuickim pw. Świętej Trójcy⁸². Jeżeli zaś chodzi o rozrywki, to jeszcze przed świątami cały dzień 22 grudnia poświęcił na swoją ulubioną, jaką były łowy. Ochraniający przez 80 grenadierów konnych z regimentu Batthyányiego, na zaproszenie hrabiego Prószkowskiego polował w należących do niego lasach, zabijając według jednej relacji kilka dzików i dwa wilki, a według innej trzynaście dzików, trzy wilki oraz pewną liczbę zajęcy i lisów. Po zakończeniu polowania Fryderyk August II, któremu towarzyszy Brühl, obdarował uczestniczących w nim myśliwych upominkami⁸³.

Pod koniec grudnia 1733 r. zaczęły docierać do Opola informacje, że deputacja konfederacji warszawskiej szczęśliwie dotarła do Radomska i eskortowana przez wydzielone przez księcia Sachsen-Weissenfelsa

77 HD, 10026 GK, loc. 3499/4, 3; 10006 OM, D, Nr 16a, k. 32, 188v-189; „Extract der eingelauffenen Nouvelles”, LII. Stuck. Leipzig, den 25. Decembr. 1733: 204 (Aus Oppeln).

78 HD, 10026 GK, loc. 3499/4, 5-6; 10006 OM, D, Nr 16a, k. 35v, 198v, 203.

79 HD, 10006 OM, D, Nr 16a, k. 30v-40, 187-204v.

80 HHSA, Polen, III, nr 33, k. 409; HD, 10026 GK, loc. 3499/4, 4.

81 HD, 10026 GK, loc. 3499/4, 5-6.

82 Wahner, *Versuch einer Geschichte des Jesuiten-Collegiums*, 22.

83 HHSA, Polen, III, nr 33, k. 411; HD, 10006 OM, D, Nr 16a, k. 35, 10026 GK, loc. 3499/4, 4; „Leipziger Post-Zeitungen”, I. Stuck. I. Woche, den 4. Januar. 1734: 4 (Oppeln den 24 Dec. [1733]); „Wienierisches Diarium”, 1734, Num. 1 z 2 I 1734 (24 December) – w tej ostatniej gazecie najwyższe szacunki osiągnięć myśliwskich elektora. Patrz też *Gedop-pelter...*, Bd. 2, 8; Vogel, *Heinrich Graf von Brühl*, 420.

oddziały saskie przybliżała się do granicy śląskiej. W związku z tym już 30 grudnia rozpoczęto działania związane z przenosinami dworu, ekspedując do Tarnowskich Gór większość ciężkich bagaży elektorskich⁸⁴. Dwa dni później Opole opuścili dworzanie i służba, a 2 stycznia panowie polscy i „andere Cavalliers” ze swoim ekwipunkiem⁸⁵.

Zapewne już wieczorem 31 grudnia, najpóźniej rano następnego dnia, dotarł do Opola list napisany przez Wackebartha-Salmoura i Baudissina, którzy zapewnili Fryderyka Augusta II, że deputacja konfederacka dotrze do Tarnowskich Gór 4, najpóźniej 5 stycznia 1734 r. i poprosili go o wcześniejsze przybycie do tej miejscowości⁸⁶. Elektor jednak nie spieszył się z wyruszeniem w podróż, gdyż oczekiwał na przybycie swojej małżonki, która wyruszyła w podróż koronacyjną w ostatnim konwoju. Dwór Marii Józefy odbył ją przy tym w dwóch grupach. Jako pierwsi opuścili 16 grudnia 1733 r. Drezno: marszałkini dworu pani von Rohr, cztery damy dworu: hrabina von Horst, baronowe von Zehm i von Rohr oraz panna von Kaltenthal, marszałek Kurt Heinrich von Einsiedel, pewna liczba kawalerów dworskich, a także dworzanie i służdy. Towarzyszyli oni wozom transportowym przewożącym rzeczy królowej i całego jej dworu, których mogło być nawet 70. Dlatego też tempo podróży nie było wysokie – przez Zgorzelec-Görlitz (opuszczone 23 grudnia), Bolesławiec, Chojnów i Legnicę (Boże Narodzenie), Środę Śląską, Wrocław (27 grudnia), Oławę (30 grudnia) orszak dopiero 31 grudnia dotarł do Brzegu⁸⁷. Warto dodać, że podróżowano wzdłuż jednej z przygotowanych już tras pocztowych, którą w tym samym czasie pokonała kapela elektorska nadzorowana przez szambelana Breitenbacha. Po wyruszeniu 21 grudnia z Drezna miała dotrzeć do Krakowa 31 grudnia, w Opolu zatrzymując się tylko na krótki postój 27 grudnia⁸⁸.

Maria Józefa wraz z synem księciem Ksawerym (Franciszkiem Ksawerym)⁸⁹, kilkoma damami dworu, ministrem dworu hr. Johannem

84 HD, 10006 OM, D, Nr 16a, k. 38.

85 HD, 10006 OM, D, Nr 16a, k. 39–39v.

86 HD, 10026 GK, loc. 3689/8, k. 290.

87 HD, 10006 OM, D, Nr 16c, k. 6–14, 27, 187; „Wienierisches Diarium”, Num. 1 z 2 I 1734 (Dresden 19. December), Num. 2 z 6 I 1734 (Breslau 29. December). W „Lepiziger Post Zeitungen” mylna data rozpoczęcia podróży dworu królowej – 18 grudnia: Anhang zur LII Woche, I Stucki, den 28 Decembr. 1733: 824.

88 HD, 10006 OM, D, Nr 16c, k. 15v–16v, 247–259; „Wienierisches Diarium”, Num. 1 z 2 I 1734 (Dresden 19. i 22. December), Num. 2 z 6 I 1734 (Dresden 26. Dec).

89 Wraz z Marią Józefą miał też podróżować najstarszy z synów, następca tronu elektorskiego Fryderyk Krystian, ale ostatecznie został w Dreźnie wraz z najmłodszym z braci i czterema siostrami, HD, 10006 OM, D, Nr 16c, k. 6, 296v; *Gedoppelter...*, Bd. 2, 9.

Josephem Hyazinthem von Kolowrat-Krakowsky, grupą dworzan i eskortą złożoną z 4 żołnierzy Chevalier Garde (łącznie może było 150 osób) opuściła Drezno 27 grudnia o 8 rano. Wykorzystując połączenia pocztowe, składający się z 24 pojazdów konwój królowej przemieszczał się bardzo szybko, jeszcze tego samego dnia docierając do Budziszyna, 28 grudnia do Görlitz, 29 grudnia do Bolesławca, 30 grudnia do Legnicy i 31 grudnia do Wrocławia, w którym powitały Marię Józefę salut z 80 armat i broni ręcznej garnizonu oraz parada oddziałów cesarskich przy dźwiękach muzyki. Królowa zamieszkała w klasztorze kanoników regularnych na Wyspie Piaskowej, a wizyty powitalne złożyły jej 31 grudnia władze miejskie, zaś 1 stycznia odwiedzili ją prezydent Urzędu Zwierzchniego Johann Anton von Schaffgotsch oraz biskup wrocławski Philipp Ludwig von Sinzendorf. Po dwudniowym odpoczynku orszak królowej 2 grudnia wznowił podróż i przez Oławę dotarł o godzinie 17.00 do Brzegu, w którym Maria Józefa powitana została salwami armatnimi, paradą garnizonu oraz procesją władz miejskich od ratusza do zamku, gdzie spędziła jedną noc⁹⁰.

Jeszcze przed przyjazdem królowej, na wieść o jej rychłym przybyciu, rano 2 stycznia 1734 r. wyprawiono z Brzegu do Opola 39–40 wozów⁹¹. Ułatwiło to zorganizowanie podróży w niedzielę 3 grudnia, choć i tak ze względu na znaczną liczbę ludzi i pojazdów (34 karoc, berlinek i wozów), konieczne było podzielenie orszaku na dwie części. Królowa z synem jako pierwsza wyruszyła w drogę i zatrzymała się na obiad w Lewinie. Ugoszczona przez hrabiego Ottona Leopolda von Bees, po krótkim odpoczynku wznowiła podróż, aby o godzinie 17.45 dotrzeć do Opola. Do miasta dokonała uroczystego wjazdu eskortowana przez dwie kompanie regimentu dragońskiego Batthyányiego i została powitana przez magistrat⁹². Damy dworu i kawalerowie z orszaku Marii Józefy także zatrzymali się na odpoczynek w Lewinie i zostali podjęci przez właściciela dóbr hrabiego Beesa, a do Opola przybyli około godziny 19.00⁹³.

90 HD, 10006 OM, D, Nr 16c, k. 264–277, 296–314; HD, 10026 GK, loc. 3499/4, 5, 16; HHSA, Polen, III, nr 33, k. 411, 425; „Leipziger Post-Zeitungen”, I. Stuck. I. Woche, den 4. Januar. 1734: 4 (Lepizig den 4. Jan.), III. Stuck. I. Woche, den 6. Januar. 1734: 11 (Breslau den 2 Jan.); „Wienierisches Diarium”, Num. 2 z 6 I 1734 (Dresden 25 Dec.); Num. 3 z 9 I 1734 (Liegnitz 31. December, Breslau 2. Januarii); Num. 4 z 13 I 1734 (Breslau den 2. Januarii, Brieg den 5. Januarii, Num. 5 z 16 I 1734 (Bunzlau 30. December, Liegnitz 30. December); *Gedoppelter...*, Bd. 2, 9–10.

91 HD, 10006 OM, D, Nr 16a, k. 40; Nr 16c, k. 188–189v.

92 HD, 10006 OM, D, Nr 16a, k. 40–41; Nr 16c, k. 278–279; „Wienierisches Diarium”, Num. 4 z 13 I 1734 (Brieg den 5. Januarii); *Gedoppelter...*, Bd. 2, 11–12.

93 HD, 10006 OM, D, Nr 16c, k. 15, 187, 278.

Przybycie królowej uczyniło zbędnym dalszy pobyt elektora w Opolu. Rano w poniedziałek 4 stycznia, po wysłuchaniu o godzinie 7.30 prywatnej mszy, Fryderyk August II wraz z żoną i synem wznowił podróż koronacyjną. Po przenocowaniu w należącym do hrabiego Kotulińskiego zamku w Toszku dotarli we wtorek 5 stycznia o godzinie 11.30, 13.00 lub 14.00 (w diariuszach podane są różne godziny) do Tarnowskich Gór⁹⁴. W Opolu pozostała część bagaży, a przede wszystkim większość orszaku, w tym cały królowej. W drogę dworzanie i cały ekwipaż wyruszyli 5 stycznia, aby zatrzymać się na nocleg w Strzelcach. Następnego dnia mieli dotrzeć przez Toszek do Tarnowskich Gór, ale rozmiękłe drogi sprawiły, że konieczny stał się nocleg w Kopienicy. W konsekwencji ten etap podróży koronacyjnej zakończył się dla sporej części dworu dopiero 7 stycznia 1734 r.⁹⁵

Niespełna trzytygodniowy pobyt w Opolu elektora saskiego Fryderyka Augusta II, wtedy jeszcze króla elekta, choć już tytułowanego królem Augustem III, stanowi ważny epizod w dziejach miastach. Gościło ono bowiem przyszłego króla i przez jedną noc królową, którzy podróżowali z wielką i bogato prezentującą się świtą. Do tego dochodziły konwoje wozów przewożących najróżniejsze wyposażenie dworskie. W trakcie blisko trzytygodniowego pobytu sascy i polscy goście byli widoczni w Opolu, a w wydawanych przez nich obiadach i kolacjach uczestniczyli przedstawiciele dworu cesarskiego, właściciele okolicznych dóbr i oficerowie austriaccy. Nazwa miasta na przełomie 1733 i 1734 r. pojawiała się w tytułach notatek informacyjnych zamieszczanych w opiniotwórczej prasie ukazującej się w najważniejszych państwach europejskich. Decyzje podejmowane w Opolu z zainteresowaniem śledzono na kilku dworach monarszych, na pewno w Sankt Petersburgu i Wiedniu, ale też w Berlinie, Londynie i Paryżu. Miały bowiem istotny wpływ na rozwój sytuacji w Rzeczypospolitej Obojga Narodów pogrążonej w głębokim kryzysie wewnętrznym wywołanym przedostatnim w jej dziejach bezkrólewem (ale ostatnią w pełni wolną elekcją). Ten epizod opolski niestety jest pomijany w monografiach poświęconych dziejom Opola i w syntezach dziejów Rzeczypospolitej, a nieco bagatelizowany w opracowaniach dotyczących wydarzeń z lat 1733–1735 czy biografiach królewskich. Wynika to po części z rozproszonej bazy źródłowej, która po zebraniu pozwala na przeanalizowanie pobytu Fryderyka Augusta II tak od strony jego

94 HD, 10006 OM, D, Nr 16a, k. 41v-42; 10026 GK, loc. 3499/4, 16–17, loc. 3666/8, k. 78; HHSA, Polen, III, 33, k. 417v, 420; „Leipziger Post-Zeitungen”, IV. Stuck. III. Woche, den 21. Januar. 1734: 47 (Tarnowitz den 7 Jan.); *Historia Tarnowskich Gór*, red. Jan Drabina (Tarnowskie Góry: Muzeum w Tarnowskich Górach, 2000), 108–109.

95 HD, 10006 OM, D, Nr 16c, k. 15v-16v, 278v-280, Nr 16g, k. 108–109.

znaczenia politycznego, jak też organizacyjnej i towarzyskiej, na co wpływ mają informacje pozyskane w trakcie kwerendy w zespole Akta miasta Opola przechowywanym w Archiwum Państwowym w Opolu.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

Archiwum Państwowe w Opolu

Akta miasta Opola, nr 120, 177, 178, 2604.

Österreichische Staatsarchiv

Haus, Hof- und Staats Archiv Wien.

Staatenabteilungen, Polen nr 33.

Kriegsarchiv Wien.

Alte Feldakten, Hauptreihe, nr 427.

Sächsischen Staatsarchivs.

Hauptstaatsarchiv Dresden.

10006 Oberhofmarschallamt, D, Nr 16a, 16b, 16c, 16g.

10026 Geheimes Kabinett, loc. 3380/3, loc. 3380/6, loc. 3381/2, loc. 3498/5,

loc. 3499/4, loc. 3552/7, loc. 3595/5, loc. 3666/8, loc. 3689/8, loc. 13537/10.

Źródła drukowane i prasa

„Extract der eingelauffenen Nouvellen”, XXII. Stuck. Leipzig, den 29. May 1733; XXXII. Stuck. Leipzig, den 7. August. 1733; LII. Stuck. Leipzig, den 25. Decembr. 1733.

Gedoppelter polnischer Sackspiegel, oder merkwürdige Vorbildung des ehemahl- und dermahligen Zustands in Pohlen nebst den neuesten zu der jetzigen Zeit darin vorgelauffenen curieusen Begebenheiten, Bd. 2: *Fortsetzung des Gedoppelten polnischen Sackspiegels. In welchem zu genenwartiger Zeit die Nachrichten von des Königs Augusti III, Majest. Ankunfft zu Oppeln, Abholung nach Cracau, dessen Einzug und Cronung, und andern darauffolgenede Kriegs- und grundverderblichen Umstand. Kurtzlich doch deutlich verfasst und zusammen getragen sind* (Franckfurt und Leipzig, 1734).

„La Gazette”, 1733, nr 24–33.

„Leipziger Post-Zeitungen”, I. Stuck. LII. Woche, den 21. Decembr. 1733; Anhang zur LII. Woche, I. Stuck., den 28 Decembr. 1733; I. Stuck. I. Woche, den 4. Januar. 1734; IV. Stuck. III. Woche, den 21. Januar. 1734.

„The London Gazette”, 1733 [1734] Numb. 7263 i 7265.

„Mercurii Relation, oder Wochentliche Ordinari Zeitungen”, 1734, nr 1–7.

„СанктПетербургскія Вѣдомости”, 1733, nr 43–49, 60, 103–104; 1734, nr 1–7.

„Wienierisches Diarium”, 1734, Num. 1–5.

„Wochentliche Ordinari Post-Zeitungen”, Num. I-IV z 23 I 1734.

Książki i monografie

- Baldy Stefan, *Matka Boska Opolska. Opis obrazu i dzieje kultu* (Opole: Wydawnictwo Św. Krzyża, 1984).
- Beyrich Rudolf, *Kursachsen und die polnische Thronfolge 1733–1736* (Leipzig: Verlage von Quelle & Meyer, 1913).
- Feldzüge des Prinzen Eugen von Savoyen (*Geschichte des Kämpfe Österreichs*), Bd. XIX: *Polnische Thronfolge-Krieg. Feldzug 1733 und 1734*, bearb. R. Gerba (Wien: Verlag des K. und K. Generalstabes, 1891).
- Historia Polski*, red. Tadeusz Manteuffel, t. I: *Do roku 1764, cz. I: Od połowy XV w.*, red. Henryk Łowmiański (Warszawa: PWN, 1957).
- Historia Tarnowskich Gór*, red. Jan Drabina (Tarnowskie Góry: Muzeum w Tarnowskich Górach, 2000).
- Idzikowski Franciszek, *Opole. Dzieje miasta do 1863 roku* (Opole: Redakcja Wydawnictwo Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, 2002).
- Kersten Adam, *Stefan Czarniecki 1599–1665* (Warszawa: Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej, 1963).
- Konopczyński Władysław *Dzieje Polski nowożytnej*, t. 2 (Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, 1986).
- Opole. Dzieje i tradycja*, red. Bernard Linek, Krzysztof Tarka, Urszula Zajączkowska (Opole: Urząd Miasta Opola, 2011).
- Opole. Monografia miasta*, red. Władysław Dziewulski, Franciszek Hawranek (Opole: Instytut Śląski, 1975).
- Otwarty skarbiec pamięci. Studia Zespołu Archiwum Państwowego w Opolu zebrane z okazji 60-lecia powstania instytucji, cz. I: Niezmiennność idei i przemiany w cyklach czasu*, red. Mirosław Lenart (Opole: Archiwum Państwowe w Opolu, 2013).
- Perłakowski Adam, *Kariera i upadek królewskiego faworyta. Aleksander Józef Sułkowski w latach 1695–1738* (Kraków: Towarzystwo Wydawnicze „Historia Iagiellonica”, 2013).
- Staszewski Jacek, *August II Mocny* (Wrocław–Warszawa–Kraków: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1998).
- Staszewski Jacek, *August III Sas* (Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 2010).
- Vogel Dagmar, *Heinrich Graf von Brühl. Eine Biografie*, t. 1 (Hamburg: Verlag dr. Kovač, 2003).
- Wahner Ernst, *Versuch einer Geschichte des Jesuiten-Collegiums bez. Gymnasiums zu Oppeln 1668–1772* (Oppeln: A. Reisewitz'schen Buchhandlung/R. Meyenburg, 1875).

Czasopisma

- Ciesielski Tomasz, „Działania zbrojne w rejonie Krakowa w trakcie polskiej wojny sukcesyjnej 1733–1734”, *Studia Historyczne* 52 (2009), z. 3–4 (207–208): 203–222.
- Czapliński Władysław, „Emigracja polska na Śląsku w latach 1655–1660”, *Śląski Kwartalnik Historyczny Sobótka* 10 (1955): 556–610.

Rozdziały w monografiach

- Ciesielski Tomasz, „Podróż Michała Kazimierza Radziwiłła na koronację Augusta III. Między troską o dobro publiczne a obowiązkiem rodzinnym”, w *„Migracje. Podróże w dziejach”*. Nowożytność, red. Maciej Franz, Karol Kościelniak, Zbigniew Pilarczyk (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2015), 230–257.
- Ciesielski Tomasz, Leda Radosław, „Ślązak w armii habsburskiej, Kariera wojskowa Johanna Christopha III von Seherr-Thoss”, w *W służbie obcych monarchów i państw*, red. Tomasz Ciesielski (Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2015), 131–143.
- Ciesielski Tomasz, Słota Robert, „Znaczenie militarne nadodrzańskich miast Śląska w XVI–XVIII wieku na przykładzie Opola i Koźła”, w *Zamki, twierdze i garnizony Opola, Śląska i dawnej Rzeczypospolitej*, red. Tomasz Ciesielski (Zabrze: Inforteditions, 2010), 50–82.
- Dygdała Jerzy, „Śląskie wątki polskiego bezkrólewia 1733 roku”, w *Między Lwowem a Wrocławiem. Księga jubileuszowa Profesora Krystyna Matwijowskiego*, red. Bogdan Rok, Jerzy Maroń (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 2006), 617–630.
- Staszewski Jacek, „Traktatu Loewenwolda nie było!”, w Jacek Staszewski, *„Jak Polskę przemienić w kraj kwitnący...”. Szkice i studia z czasów saskich* (Olsztyn: Ośrodek Badań Naukowych im. Wojciecha Kętrzyńskiego, 1997), 134–140.
- Wahner Ernst, „Ein Beitrag zur Geschichte Oppelns aus dem poln. Erbfolgekriege (1733–1738), und noch einmal der Bolkweg oder die Kaiserstrasse bei Oppeln”, w *Zu der öffentlichen Prüfung aller Klassen des Königlichen karholischen Gymnasiums zu Oppeln am 15. August 1870* (Oppeln: Druck von E. Raabe, [1870]), 1–6.